

מלכות יהודה ומלכות יוסף

אבישי פרינץ

ראשי פרקים

- הקדמה
- השונה בין מלכות יוסף למלכות יהודה
- בין דמות יוסף לדמות דוד - בפן האישי
- עם ישראל במצבו האידיאלי
- לעתיד לבוא

א. הקדמה

קיימות שתי אידיאות בעולם: אידיאת מלכות בית יוסף ואידיאת מלכות בית יהודה. במאמר זה אנסה לבחון את התכונות הייחודיות לכל מלכות, וכיצד הן מתאחדות אצל דוד.

ב. השונה בין מלכות יוסף למלכות יהודה

בפרשת 'וישב' מסופר על יוסף המגיע אל אחיו. תגובת אחיו כאשר ראוהו: "ויראו אותו מרחוק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו".¹ הויכוח בין יוסף לאחים (בהנהגתו של יהודה), עולה כאן מעל השטח וחושף ויכוח בעל רבדים עמוקים, עד כדי כך שהאחים רוצים להרגו. הפרשנים שואלים איך מכרו האחים הצדיקים את יוסף, הרי הם הפקירו את דם אחיהם?! גם אם הם לא אהבו אותו, איך עשו זאת בני יעקב הצדיקים?!

התשובה הנפוצה היא שהאחים פסקו ליוסף דין רודף. ויש כמה טעמים לדבר:

- בגלל ירבעם העתיד לצאת ממנו ואשר עתיד לחלק את מלכות ישראל ולהובילה לאבדון.
- משום עד זומם - שהביא דיבתם רעה שעברו על ג' עברות שחייבין מיתה ודנו אותו כדין עד זומם.²
- מפני שדנו אותו כדין מורד במלכות שהרי הם המליכו עליהם את יהודה.³

1. בראשית לו, יח
2. 'אור החיים' שם
3. 'ספר הניצחון' שופטים קסב

4. בגלל שחשבוהו ליינוכל ומתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה או בעולם הבא או בשניהם והתורה אמרה הבא להורגך השכם להורגו".⁴

אם נעיין בפירושו של היספורנו⁵ נראה שבין יוסף ליהודה הייתה מחלוקת עקרונית, עד כדי כך שראוהו למתנקש בנפשם להמיתם. הרב קוק ב'עין איי"ה'⁶ מסביר כי ישנן שתי דרכים בהנהגת העולם.

הדרך האחת טוענת שצריך להתערות בעמים ולהשפיע מבפנים, **והדרך השניה** טוענת שצריך להיבדל וע"י זה תהא האומה הישראלית-יהודית חזקה וכל העולם יתעלה אחריה. לעניות דעתי, מלכות יוסף מייצגת את הדרך הראשונה ואילו מלכות יהודה מייצגת את הדרך השניה - יוסף הוא איש המעש, המסוגל להתערות בעמים ולהשפיע מבפנים (עד שמגיע לשלוט בכל ארץ מצרים), לעומת זאת יהודה הוא איש הרוח, בעל העוצמות האדירות להנהגה המתבטאות במקרא הן במעשה תמר והן בברכת יעקב.

על פי ביאורנו זה, ניתן אולי לראות פן חדש במעשה המכירה. והוא, שהאחים כביכול אומרים ליוסף 'יוסף, אם הינך כה בטוח בעצמך ובדרךך, שאתה מסוגל להשפיע מבפנים - נמכור אותך', וכמו שהכתוב אומר: "ונראה מה יהיו חלומותיו" - 'נראה אם הדרך שלך יכולה להשפיע'. לכן, כאשר האחים יורדים לשבור אוכל, ע"פ המדרש⁷ הם מחפשים את יוסף בבתי בושת ובכל שאר המקומות הנמוכים, כי שם הם מצפים לראות את יוסף.

יוסף חושב שבצורת המלכות שלו כל אחד צריך לנהוג. יהודה לעומתו יודע שאם הם ילכו ע"פ עקרונות יוסף, לא יקום עם ישראל, לכן יהודה מנהיג את האחים לניתוק מיוסף שמתבטא במכירה.

צריך לדעת שביוסף הייתה קדושה גדולה בפני עצמו ומתוך כך הוא בעצמו יכל להתמודד. כמו שמעיד המדרש על צדקתו של יוסף: "שרתה רוח הקודש על יוסף מנעוריו ועד יום מותו, והייתה מנהגת אותו בכל דבר חוכמה".⁸ יהודה הבין שיש ביוסף קדושה אבל הוא חשב שאפילו בקדושה כזו אי אפשר לעמוד במציאות הטומאה - בין העמים.

כמו שאנו רואים, מלכות יוסף ומלכות יהודה מלכויות הפוכות הן. האחים הצדיקים לא החליטו על דעת עצמם להרוג את יוסף, אלא באמת חשבו שעל פי דין מותר להורגו - שהרי אם לא יהרגוהו, כולם יתבללו, לא יישאר זכר מבני יעקב ועם ישראל יעלם מהעולם עוד טרם לידתו. יוסף משוכנע שהוא צודק, ומסתבר, כפי שנראה בהמשך, שהוא לא טועה, אלא שזו דרך חיים המתאימה ליחידים ולא לאומה כולה.

ב'מאמרי הראי"ה' כותב הרב: "כשם שיצר ה' יתברך באדם הגוף והנשמה ולעומתם הכוחות הנוטים להחזיק קיום הגוף על מכונו לשכללו ולפתחו וכן הכוחות המחזיקים כח הנשמה

4. יספורנו' בראשית לו, יח

5. שם

6. שבת כא ע"ב ד"ה 'נר איש וביתו'

7. 'בראשית רבה' צא, ד-ז

8. 'פרקי דרבי אליעזר' לט

הרוחנית ומעדנים ומשכללים אותה"⁹ - ניתן להסביר את דברי הרב: כשם שבאדם ישנם כוחות רוחניים של הנשמה, הנוטים לשכלל את הכח הרוחני ולפתחו באדם, ישנם אף כוחות פיזיים שנועדו להחזיק את הגוף לפתחו ולשכללו (מהבחינה המעשית). "ותכלית השלמות היא שיהיה הגוף חזק אמיץ ומפותח כראוי והנשמה בריאה חזקה ומשוכללת - (שהיא) מושכת אחריה בכח האדיר את כל כוחות הגוף האמיצים והחזקים, לתכלית השכל הטוב והטהור" - תכלית השלמות שתהיה נפש בריאה בגוף בריא וששני הכוחות לא רק יראו שלמים בפני עצמם אלא ישלימו זה את זה, כי ע"י שכל אחד יגיע לשלמותו הוא ישפר את השני ויגיעו לתכלית האמיתית.

כך הכין הקב"ה בישראל את אותם שני הכוחות: **הכח הגופני**: זהו הכח הפועל לטובת שכלולה החומרית של האומה - בנייתה והתבססותה, יש בו צורך, משום שכלל רעיון רוחני גדול צריך יסודות מוצקים - להיותך עם קדוש לה' אלוקי ישראל ואור לגוים. **הכח הנשמתי**: זהו הכח הרוחני. ההבדל ביניהם: בצד הגופני יש שוויון לכל עמי הארץ, כמו שהאדם שווה בכח החיים שלו לכל אחד מבעלי החיים, אבל הכח הרוחני - מיוחד הוא לישראל בלבד - "ה' בדד ינחנו"¹⁰, והכוונה - מצד תורת ה' והקדושה המיוחדת לישראל (עם קדוש).

אלו שני הכוחות שיש בישראל: הכח החומרי הוא יוסף,¹¹ "הוא המשביר לכל עם הארץ"¹² שאותו שלח ה' - "להחיות לכם לפליטה גדולה"¹³, יוסף הוא שהחיה את יעקב ובניו וכלכלם לחם לפי צורכם בעת ש"כל הארץ באו מצרימה לשבור אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ"¹⁴. כמו כן יוסף היה נבלע בין האומות¹⁵ וידע שבעים לשון - דבר המראה על הצד השווה בין ישראל לאומות. (כמו שאמרנו שבכח הגופני יש שוויון לכל עמי הארץ).

הכח השני הוא הכח הרוחני - קדושת ישראל, ודווקא על ידי יתרון זה עשו נופל ביד יעקב, זהו יתרונו של ישראל, זהו הכח המיוחד לישראל בלבד, מצד תורת ה' ומצד קדושתם העצמית. ויהודה מייצגו: "היתה יהודה לקדשו"¹⁶ ואילו על יוסף נאמר "ויטוש משכן שילו אהל שיכון באדם"¹⁷. הכוונה היא שהקב"ה נשאר בתוך האדם בצורה מוצנעת, וזהו יוסף הבלוע באומות - אך ה' בתוכו.

9.	המספד בירושלים' עמ' 94
10.	דברים לב, יב
11.	זוהי השוואה עקרונית במישור בו מתגשם כח יוסף.
12.	בראשית מב, ו
13.	שם מה, ז
14.	שם מא, לו
15.	סוטה לו ע"ב
16.	תהלים קיד
17.	תהלים עח

ג. בין דמות דוד לדמות יוסף - בפן האישי

צריך לזכור שישנן, עם כל זאת, הרבה נקודות דמיון בין שתי המלכויות או ליתר דיוק - בין שני ראשי המלכויות יוסף ויהודה. בבואנו לדון בדמותו של דוד לא נפרט את הדימויון בין דוד ליהודה בשל היותו צאצא ישיר של יהודה.

מי היו יוסף ודוד:

יוסף היה כידוע האח השנוא, הדחוי, אשר זכה לאהבה רק מצד אביו. אעפ"כ, יוסף מצליח להגיע לעמדת שלטון במצרים ולהנהיג על פי דרכו (שהרי הוא גורם לירידת כולם מצרימה). דוד אף הוא לא היה האהוב שבאחים, זאת אנו למדים מכך שכאשר מגיע שמואל לישי לתור אחר המיועד למלוכה, ישי מציג בפניו את כל בניו, אך את דוד הוא כלל אינו מזכיר.¹⁸ רק לאחר שה' אומר לשמואל שישנו בן נוסף, שואל שמואל את ישי אם יש לו עוד בן, והוא עונה "עוד שאר הקטן והנה רועה בצאן". ישי מתכוון בעצם לומר שקיים עוד בן, אך הוא אינו חשוב (קטן, רועה בצאן), ושמואל דורש להביאו ומושחו "בקרב אחיו". גם אחרי כן - שהאחים יודעים שדוד הוא המשוח - הוא מגיע למלחמה מול הפלשתים¹⁹ והאחים מזלזלים בו וממשיכים להראות לו את 'אהבתם'. כאשר דוד מגיע אל המערכה ומנסה לשכנע את העם שמדובר ב"חרוף מערכות א-להים חיים" (ולא ברצון לפרס או פטור ממסים), בא אליו אליאב אחיו הגדול וצועק עליו: "למה זה ירדת? ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר? אני ידעתי את זדנך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת". נקודה חשובה נוספת: האחים חשבו שדוד הוא בן אשה אחרת - נחותה, ואינו חלק מהמשפחה, לכן נידו אותו.²⁰ במובן מסוים, גם יוסף היה בן אשה אחרת, עובדה זו לא היתה לטובתו, למרות שאביו אהבו.

הדבר הברור הוא: גם יוסף וגם דוד לא היו אהובים.

בנקודה זו נוסיף גם את דמותו של יפתח: "ויפתח הגלעדי היה גיבור חיל והוא בן אשה זונה... ויאמרו לו לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה",²¹ ורק כאשר אנשי גלעד היו בצרה, באו זקני גלעד לבקשו שינהיגם למלחמה בבני עמון. הנקודה שאפשר ללמוד מתוך שלושת הדמויות היא שההנהגה צריכה לכלול גם את הדחוי וזאת כדי לאחד את כל הכוחות בעולם ומנהיג הצומח מתוך הדחוי הוא לא פחות טוב אלא יכול אפילו להיות טוב יותר אם יממש את הפוטנציאל הטמון בו. הן אצל דוד שהיה דחוי אצל משפחתו, הן אצל יוסף שהיה דחוי אצל אחיו והן אצל יפתח שנדחה ע"י אנשי מקומו. וההנהגה, אחרי הכל, יצאה דווקא מהם.

לדעתי, נקודה זו מסמלת את כל מציאותו של עם ישראל בעולם - עם ישראל דחוי בעולם, כל העולם שונא אותו או 'לא שמח בהצלחתו', וכאשר הוא מצליח יותר מדי - מנסים להפילו. אנו רואים זאת כיום, ראינו זאת לפני שישים שנה ולאורך ההיסטוריה כולה. אמנם בעולם עם ישראל נראה דחוי, אך ההנהגה בעולם יכולה אף להגיע מתוך הדחוי (וכמו שראינו יש בה את

18. שמואל א טז, י-יג

19. שם יז, כח

20. ילקוט המכירי תהילים קיח, כח

21. שופטים יא, א

הפוטנציאל להיות הרבה יותר טובה), ועם ישראל עתיד להנהיג את העולם. כמו שאומר ישעיהו: "והיה באחרית הימים... והלכו עמים רבים ואמרו לנו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב...".²² העמים עתידים להכיר במלכות ה' בעולם ובישראל עמו.

יוסף ודוד החלו דרכם כרועי צאן:

- **יוסף:** "יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן".²³
- **דוד:** "ודוד הולך ושב מעל שאול לרעות את צאן אביו"²⁴ מיד לאחר מכן מסופר שכאשר דוד מגיע להביא אוכל לאחיו הנמצאים במערכה מול פלשתים, הוא מפקיד את הצאן ביד השומר. כאשר דוד מתווכח עם שאול כדי שיאפשר לו להילחם מול גלית, הוא מזכיר את קורותיו ברעיית הצאן: "רועה היה עבדך לאביו בצאן ובא הארי ואת הדב...".²⁵

אם נשים לב, נראה שגם משה היה רועה צאן במדיין. לעניות דעתי אפשר לומר שהקב"ה רוצה שמנהיג ירעה קודם צאן ואחרי שילמד איך מתמודדים עם עדר, בו כל כבש רוצה משהו אחר, ילך וינהיג את העם וישתמש ביכולות שרכש כרועה - יכולת המנהיגות, השליטה והחשיבה. במובן מסוים דבר זה דומה למה שנאמר על גלות מצרים, שהיה מחויב שתהיה לפני קבלת תורה. ומסבירים שם שלפני שאדם מקבל עול מלכות שמים הוא צריך ללמוד להיות תחת עול מלכות בשר ודם, זאת כדי ללמוד איך מסתדרים כאשר ישנו מישהו מעליך ורק אח"כ מקבלים עול מלכות שמים.²⁶ כך גם המנהיגים, קודם מתנסים בבע"ח, בצאן, רק אחר כך זוכים להיות רועים של עם ישראל.

צדקת שניהם גדולה כפי שמתואר במדרשים:

על יוסף:

- יוסף לא נחשד על העבירה.²⁷
- יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה - יהוסף.²⁸
- שרתה רוח הקודש על יוסף מנעוריו ועד יום מותו, והיתה מנהגת אותו בכל דבר חוכמה.²⁹

על דוד:

- דוד לא שלט בו יצר הרע.³⁰

- .22 ישעיהו ב, ב-ג
- .23 בראשית לו, ב
- .24 שמואל א יז, טו
- .25 שם לה
- .26 'מכילתא' שמות ז, ג
- .27 עבודה זרה ג ע"א
- .28 סוטה לו ע"ב
- .29 'פרקי דרי אליעזרי' לט
- .30 בבא בתרא יז ע"א

- מי הם נביאים ראשונים? דוד, שמואל, שלמה.³¹
- כשתעניין בו בדוד לא תמצא אצלו שום חטא חוץ מאוריה.³²

ד. עם ישראל במצבו האידיאלי

בדוד היה כוח ל"קיבוץ הגבורה החומרית וכל התלוי בה, לתוקף עם וממלכה".³³ כמו שאנו רואים, העם האידיאלי, המשלב את החומר ואת הרוח, התגלה בדוד. מהו בעצם העם האידיאלי?

העם האידיאלי מורכב משני חלקים, שכל אחד מהם, מגיע מצד עצמו לרמה המקסימלית אליה אנחנו שואפים.

החלק הראשון: זהו חלקו של יוסף. בגוף האדם, וכך גם באומה (כפי שראינו), ישנם שני חלקים. ישנו הגוף, וישנה הנשמה, ויוסף מסמל את הכוח הגופני. זהו הכוח הפועל לטובת שכלולה החומרית של האומה, בנייתה והתבססותה, יש בו צורך משום שלכל רעיון רוחני גדול צריך יסודות מוצקים. יוסף הוא "המשביר לכל הארץ",³⁴ יוסף הוא שהחיה את אביו ואחיו בעת שכל הארץ היתה ברעב. ביוסף יש גם הקבלה לאומות העולם - ידיעת "שבעים לשון",³⁵ וגם יש בו את ידיעת כוח קדושתו. כי כאשר העם שקוע בחומר אך זוכר את כוח קדושתו הפנימית הוא בעצם "מקבץ את הגבורה החומרית". מכל אחד יוצאת הגבורה, אפילו מתוך החיים החומריים. יוסף מוציא את הקדושה מתוך כל אחד ואומר לו: 'הנה, יש בך קודש!'. רק אחרי שהאדם מכיר בזה, הוא יכול להתחבר לקודש, ואז מגיע החלק השני, ויוצר את העם האידיאלי.

החלק השני: זהו חלקו של יהודה. יהודה הוא הכוח הנשמתי - הרוחני, הכוח הרוחני הוא מיוחד לישראל בלבד, "ה' בדד יחנו".³⁶ כוח זה פועל מצד תורת ה' והקדושה המיוחדת לישראל. בניגוד לכוח הגופני - ליוסף - שבו היה את השיווי לאומות העולם, בא הכוח הרוחני - נשמתי ומייחד את ישראל בלבד. יהודה הוא שמייצג כוח זה, "היתה יהודה לקדשו".³⁷ כאשר שני הכוחות האלו, הקיימים בעם, מגיעים לרמתם האידיאלית - מקסימלית, גם כוחו של יוסף, הגופני, וגם כוחו של יהודה, הנשמתי - רוחני, העם מגיע לרמתו האידיאלית כעם מושלם, ככתוב "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב".³⁸

כפי שראינו - יש בדוד, מתכונותיו וכוחותיו של יהודה, ומתכונותיו וכוחותיו של יוסף. ייתכן עפ"י זה לומר שדוד עצמו איחד בתוכו את שני הכוחות - של יוסף ושל יהודה, ואף כלל בתוכו

- 31. סוטה מח ע"ב
- 32. שבת נו ע"א
- 33. 'המספד בירושלים' עמ' 94
- 34. בראשית מב, ו
- 35. סוטה לו ע"ב
- 36. דברים לב, יב
- 37. תהילים קיד, ב
- 38. במדבר כג, ט

את התכונות של שניהם³⁹ - שזו המלכות השלמה.⁴⁰ אלא, שמפני חטאינו התפלגה הממלכה ונחלקה האומה: עשרה שבטים ייקראו מכאן ואילך אפרים (כלומר יוסף) ויעמדו בפני עצמם, ויהודה יעמוד בפני עצמו. ירבעם (משבט אפרים) מסמל את כח יוסף ורחבעם מסמל את כח יהודה. כוחות אלו אשר היו מאוחדים כבר אצל דוד, התפלגו בעוונותינו, אך, לעתיד לבא שני הכוחות יחזרו ויתאחדו במשיח בן דוד.

ה. לעתיד לבוא

הנביא יחזקאל מתאר איך לעתיד לבוא יתקבצו שני בתי המלוכה ויהיו לבית אחד:

"ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו, ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו. וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך. וכאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלוא תגיד לנו מה אלה לך, דבר אלהם כה אמר ה' אלקים הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידי... ודוד עבדי נשיא להם לעולם".⁴¹

אנו רואים שכמו שדוד כלל בתוכו את הכוחות של שתי המלוכות בעבר כך גם יהיה לעתיד לבוא.

אולי ניתן לבאר את תיאורו של דוד ממה שכתוב עליו - "אדמוני עם יפה עינים"⁴²: אדמוני, כידוע, מסמל את עשו שזה בעיקר חומריות - דם, כמו שכותב הרמב"ם⁴³ הדם הוא הנפש והנפש היא שולטת החומר (יש בה את הצד השולט על החומר) והרי זו מלכות יוסף שמתעסקת בכל הבסיס החומרי (כמכין לבסיס הרוחני).

בנוסף, ישנו גם הצד של 'יפה עינים'. עינים מבטאות עומק - מבט עמוק, עינים מסמלות גם את "עיני העדה"⁴⁴ שכידוע הם היו מנהיגי העדה, והן גם ביטוי למקום שולט "ותשב בפתח עינים"⁴⁵. כל הדוגמאות שהבאנו מסמלות מקום שליטה - עוצמה, וזה יהודה השולט העוצמתי - המלך. אף בשמו של דוד - "עדינו העצני"⁴⁶ אנו רואים את יכולתו להכיל שני ניגודים - שהיה

39. כמו שראינו את המכנים המשותפים הרבים בן האישי - (תכונות) ואת צירוף האידיאות המתאחדים אצלו - הכוחות - "קייבוץ הגבורה החומרית וכל התלוי בה לתוקף עם וממלכה".

40. דוד הקים את המלוכה ושילב בתוכו את הרוח ואת החומר, שהם כמו שאמרנו איחוד הכוחות הקיימים בעולם, במלחמה ובקודש, אלא בגלל ששפך דמים לא יכל להקים את הבית ושלמה בנו המשיכו ובנה את ביהמ"ק שעל דוד נאסר (שמואל ב, ז) ולולא חטא שלמה היתה זו המלוכה המושלמת.

41. יחזקאל לז

42. שמואל א טז, יב

43. שמונה פרקים

44. במדבר טו, כד - "והיה אם מעיני העדה נעלמה לשגגה..."

45. בראשית לח, יד

46. מועד קטן טו ע"א

מתעדן כתולעת בדברי תורה, ומתחזק כארז ביציאתו לקרב. ואולי הכלת שני ניגודים אצל דוד זהו דבר הטבוע בטיבעו.

ב'מאמרי הראי"ה' כותב הרב קוק: "תכלית בחירת בית דוד שיהיו שני הכוחות נכללים כאחד, ולא די שלא יהיו סותרים זה את זה כי אם עוזרים זה לזה".⁴⁷ בכל אדם יש גוף ונשמה וכך גם במלכות ישראל, אמרנו שהנשמה היא כוחו של בית יהודה, ואילו הגוף הוא כוחו של בית יוסף. כשם שבאדם, כאשר חסר גופו או נשמתו, אין האדם יכול לחיות חיים תקינים, כך מלכות ישראל, כאשר חסרה היא את אחת התכונות, אינה מתקיימת בתקניות. לכן, לעתיד לבוא, שני הכוחות יהיו כלולים בדוד. "ולולא שגרמו עוונותינו, וישראל מאסו במלכות בית דוד עד שנחלקה האומה עשרת השבטים שהוא כח יוסף בפני עצמו ויהודה בפני עצמו, היה הכל מאוחד בכח אחד ע"י עץ יהודה שהיה כולל גם כן כוחו של יוסף". כמו שראינו - ענף עץ יהודה וענף עץ יוסף התפצלו, אך כמו שאומר הנביא ומסביר הרב קוק: לעתיד לבוא הכל יחזור למה שהיה אמור להיות בהתחלה, ושני כוחות המלוכה יתאחדו לכח אחד.

אולי זהו התהליך העובר כיום על עם ישראל. אמנם, הכח הלאומי מפעם בלב כל אחד ואחד. אך כח זה, כאשר הוא מנותק מהרוח הוא קורס (וכן להפך), זאת אומרת כאשר בחברה שתי האידיאות לא מחוברות אותה חברה עתידה לקרוס.

בציפייה למלכות בית דוד השלימה - במהרה בימינו אמן!

